Sensul reformelor bisericești din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza – ca factori premergători determinanți ai recunoașterii Autocefaliei și obținerii independenței Bisericii Ortodoxe Române

Bogdan CUZA

Durch die Vereinigung der beiden Fürstentümmer aus dem Jahre 1859, konnte auch die Tatsache des Constitutiven Staates der Vereinigten Fürstentummer belebt werden, als Vorgänger des echten Rumänischen Staates, denn ohne die Vereinigung, ohne die Opfer unserer Vorgänger welche sich nach einem Einheitlichen Staat sehnten, wir, als ihre Nachkommenschaft, hätten wir uns heute nicht über ein Einheitlicher Staat darstellen und auch nicht über ein Einheintliches Volk mit einer Einheitlichen Sprache erfreuen können!...
Um so mehr und wie im Evangelischen Sinne des Wortes gemeint ist: Für den Fürsten, Alexandru Ioan Cuza, gab es keinen Acker des öffentlichen Lebens, in welchen die Saat der Modernisierung nicht gefallen wurde, trotz dass all diese Früchte der Erneuerungen waren nicht zu seiner Zeit - wie in der Parabel steht - hundertmal vervielfacht, sondern ***sind von den nachfolgenden Generationen geerntet worden!...***
Die Kirchenreformen während der Cuzas Herrschaft sollen für die ganze moderne Entwicklung und Zukunft des vereinigten Landes Rumänien nicht nur als wichtig, sondern auch als notwendig und gleichzeitig entscheidend betrachtet werden. Somit erwähnen wir unter anderen: die Säkularisierung, so wie der Druck der Gottesdienstbücher und die Predigt der Heiligen Liturgie in rumänischer Sprache. Weitere folgende wichtige Kirchenmassnahmen wurden getroffen wie: die Festsetung der Hierarchie des Klerus und der Mönchen, eine disziplinierte Verwaltung der Klöster, die Aufnahmsbedingungen im Mönchtum, die Vereinigung des kirchlichen Rituals, die Gründung der Fakultät für Theologie, die Gründung des Heiligen Synods, die Erhöhung des Ansehens der rumänisch-ortodoxen Kirche in der christlichen Welt , usw.
All diese oben genannten Ernneuerungen können einen inhaltlichen Rahmen geben, wie die Kirchenreformen verstanden und interpretiert werden sollten, die letztendlich zu der Anerkennung der Heiligen Autokephalie und Unabhängigkeit der rumänisch-ortodoxen Kirche geführt haben.

Keywords: Berg Athos, Cuza Alexandru–Ioan erster Fürst des vereinigten Fürstentums Rumänien, moldavischen Bojarengeschlecht, Doppelgewählt, Säkularisierung, Agrar u. Bodenreform, Gesetzgebung, Kirchenreformen, Reformen, Erneuerungen, Gründung des

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Din structura stratului de popoare din care descindem ca naționalitate română, aflăm de la A. D. Xenopol (1847-1920) de Țara Tracilor cu Geții săi, care, citîndu-l pe Herodot (485 î.Hr.- 430/420 î.Hr), ne spune: „Națiа Tracilor este arătată de istoricul elin ca foarte numeroasă, cea mai mare din națiile existente, după indieni, care, daca ar fi sub domnia unuia dintre ei, ar fi neînvinsă și mai tare decît toate popoarele. Aceasta însă le este foarte greu, ba chiar peste putință; de aceea sînt slabi" (Herodot, IV, 199, *apud* Xenopol, 1913: 53).

Dreptatea anticului elin se răsfrîngea astfel ca o imprecație și caracteristică genetică premonitorie, ce avea să însoțească istoria noastră pînă la 24 ianuarie 1859, cînd avea să se săvîrșească, cu voia lui Dumnezeu și prin voința națiunii, dubla alegere a unui singur domn, Alexandru Ioan Cuza. De aceea, putem afirma că a fost nu numai un domn ales, ci și alesul Domnului, dăruit nouă, românilor, prin pronie divină!

Aducerea pe tronul țării a lui Cuza-Vodă avea să întroneze astfel nu numai un domn, ci și un ideal, care niciodată nu va mai putea fi detronat!

„Imaginea curentă asupra desprinderii lente a societății românești de etica medievală, așa cum o cunoaștem în plan normativ, este una a înstrăinării treptate de morala creștină. Modernitatea pare un inevitabil sinonim al descreștinării" (Barbu, 2001: 119). Conform acestui postulat, detașarea românilor de preceptele Evului Mediu ar fi condus astfel la o descreștinare profundă și longevivă, cu consecințe la nivelul întregii culturi etico-politico-sociale a neamului. Se poate însă vorbi de o descreștinare a satelor sau a orașelor? Nicidecum. Și asta datorită lipsei oricăror evidențe în acest sens.

Dimpotrivă, comunicarea cultural-creștină dintre Țările Române, care au stat secole de-a rîndul la răscrucea ocupațiilor a trei imperii − devenite cu timpul simbol al decadenței și conservatorismului −, a făcut ca unitatea politică a românilor să fie, în ciuda acestor vicisitudini istorice, și mai mult impregnată în conștiința națională, depășind granițele geografice vremelnice și pe nedrept impuse și conducînd treptat la primii trei pași ai făuririi unității naționale: Unirea de la 1859 – ca Act Constitutiv de formare a Statului Național Unitar Modern Român −, obținerea Independenței naționale de la 1877 și înfăptuirea Unirii de la 1918.

Iată cum marele merit al culturii noastre medievale de menținere a spiritului românesc și a limbii noastre naționale, poate explica miracolul supraviețuirii noastre ca neam, aceasta împotriva realităților nefaste militar-politice și social-economice ale vremii.

Odată cu prăbușirea Imperiului Bizantin (1453), românii dovedeau o instruire religioasă tot mai precară, cu precădere în Banat și Ardeal, „întrucît tocmai în țara de baștină a neamului românesc, nu exista o organizare bisericească. Românii de

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

acolo erau lipsiți la început de un cap bisericesc și trăiau cu o ierarhie numai presbitariană. Începuturile unei concentrări a autorității bisericești se face abia pe la anul 1456" (Xenopol, I, *apud* Sfetea, 1913: 261).

Cu toată vitregia unor astfel de stări de lucruri, „ortodoxia românească a coborît în adîncime, a îmbrățișat mai multe forme populare, devenind prin aceasta o ortodoxie proprie, componentă a etnicului românesc, care s-a concretizat în ritualuri total deosebite de ale celorlalte religii, dar identice în schimb pe întreaga arie a poporului român […], distanțînd-o radical de catolicism sau de protestantism" (Prodan, 1967: 81, *apud* Andronic, 2002: 14).

„Cu toată propaganda Catolicilor, cu toate prigonirile cărora Românii fură supuși din pricina credinței lor ortodoxe, ei nu părăsiseră religia lor; ba am văzut cum, pentru a o mîntui de loviturile Ungurilor catolici, un însemnat număr de români din clasa cea mai înaltă a societatei trece munții, și caută o adapostire în dărăptul lor, în Muntenia și Moldova" (Xenopol, 1913: 260-261).

Solidele legături spirituale ale românilor din Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat, Transilvania, Bucovina și Moldova explică faptul cum în ciuda eforturilor − venite din afara neamului românesc, dar uneori și din interior − nu au putut fi răpuse niciodată.

Dar oare cît de credincioși cu adevărat erau marii prelați și burghezia de sutană a secolului al XVIII-lea, ca secol premergător Unirii Principatelor? Aflăm cîte ceva de la un mare credincios de la acea vreme, mitropolitul, episcopul, gravorul, tipograful, Antim Ivireanul (cca. 1640-1715), care ne marturisea creștinismul contemporanilor săi ca fiind doar „un nume uscat și sec" (Barbu, 2001: 119), unde „preoții sînt cei mai necinstiți și obidiți […], lucrurile sfinte sînt batjocorite, poruncile lui Dumnezeu ocărîte, legea măscarită – căci ce neam înjura ca noi, de lege, de cruce, de cuminecătură, de comîndare, de lumînare, de suflet, de mormînt, de colivă, de prescuri, de spovedanie, de botez, de cununie, și de toate tainele sfintei biserici?" (*Ibidem*). Cu alte cuvinte, din spusele mitropolitului român de origine georgiană − autorul *Didahiilor* și întemeietorul primei Biblioteci publice în București −, rezultă că românii ar fi fost „mai păcătoși decît toate neamurile și decît toate limbile".

Odată cu aceasta și contemporan cu Antim, Domnitorul Nicolae Mavrocordat (1680-1730) instaura regimul fanariot în Țara Românească. Prin opera sa *Despre Îndatoriri*, lucrare scrisă în limba greacă și tipărită la București în anul 1719, avea să facă referiri la o bogată varietate de teme teologice, filosofice și politice, despre frumos și virtute, subliniind că numai un scop stă înaintea oamenilor, totul fiind guvernat de providența divină, de teama de Dumnezeu, de pietatea, credința și nădejdea în singur Dumnezeul nostru.

Altfel spus, conform unei pastorale nedatate ce aparține mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei (1738-1753) rezultă că mulți „preoți și mireni, bărbați și mueri, mari și mici" atît de la „mahala", cît și de la „sat", nu sînt străini de unele „diavolești obiceiuri" (Barbu, 2001: 125). De aceste păcătoase îndeletniciri nu pare a fi străin

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

nici Constantin Mavrocordat, succesorul lui Nicolae, care reia vorbele mitropolitului Neofit, calificînd credința contemporanilor ca „un labrint de superstiții” (*Ibidem*).

Constantin Mavrocordat, începînd cu a treia sa domnie (1748-1749), avea să producă în Moldova o adevărată revoluție cultural-bisericească de palat, cînd a impus susținerea obligatorie a posturilor din an și obligativitatea participării zilnice la slujbele bisericești (*Cronica Ghiculestilor*, p. 100, *apud* Barbu, 2001: 121).

Referindu-ne la această epocă, putem concluziona că Biserica era prezentă în viața satelor mai mult pentru a creștina riturile legate de botez, cununii și înmormîntări, precum și de marcarea celor mai mari sărbători creștine ca Paștele, Crăciunul, Rusaliile și Boboteaza, avînd mai puțin de a face cu liturghia și canoanele bisericești.

Astfel, Biserica pierdea tot mai mult teren în fața cîrciumilor. În timp ce prima abia daca era „vizitată” cel mult săptămînal sau sezonier, frecventarea cîrciumilor, tot mai multe la număr, era zilnică. Cîrciumile concurau bisericile, devenind locurile de formare a atitudinilor colective (Constantiniu, 1974, 15, *apud* Barbu, 2001: 125).

Implementarea la sate a învățămîntului primar general, care va încolți odată cu vremea elitelor mijlocului de secol XIX, deci odată cu începerea domniei lui Cuza, va permite, sub amenințarea unor pedepse severe, slujirea permanentă la biserică, iar credincioșilor, participarea duminicală la Sfînta Liturghie.

Dar pînă atunci, mergînd încă pe firul veacului al XVIII-lea, constatăm că Biserica pierdea tot mai mult cursa împotriva timpului, aspect care trebuie căutat și explicat de pe urma măsurilor intelectuale precare pe care Biserica răsăriteană ortodoxă a Evului Mediu înțelegea să le aplice în fața cerințelor unor conștiințe cu adevărat creștine. Aceasta în timp ce spațiul de conștiință identitar al reformelor catolice și protestante căpătau din ce în ce mai mult un caracter profund misionar.

În locul elaborării unor manuale de confesiune identitar-ortodoxă, sînt aplicate canoanele postbizantine „tarifare”, cu pedepse care includeau pînă și interdicția accesului la euharistie, dar care nu-și produceau efectele spirituale dorite atîta timp cît societatea nu era pe deplin familiarizată și încunoștiințată de valoarea creștină a Sfintei Împărtășanii, respectiv de consecințele spirituale creștinești de a fi opriți de la comuniunea cu Sîngele și Trupul Mîntuitorului.

Pînă și eforturile depuse în instruirea și formarea preoților lasă mult de dorit. Și ne referim aici inclusiv la meritoasa *Învățătură bisericească* tipărită de Antim Ivireanul la 1710, care prin conținut și în urma unei sumare exegeze teologice, nu se ridica mai mult de cadrul elementar al catehismului baroc adresat copiilor. Și asta pentru că se adresa clerului rural care știa foarte rar să citească și uneori să scrie.

Cu alte cuvinte, Biserica românească a secolului al XVIII-lea și început de secol XIX investise mult prea puține eforturi în formarea și pregătirea preoților săi spirituali.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Aceasta cu mici excepții, unde revenind la Constantin Mavrocordat – care mergînd pe urmele lui Alexios Comnenul, cel care în secolul al XI-lea (cca.1081 d.Hr.) și-a angajat toată autoritatea sa imperială în reformarea prin educație a unei Biserici bizantine tot mai inerte – avea sa treacă la primele măsuri în formarea clerului și respiritualizarea creștinilor: „apucîndu-să de capul preoților să-i învețe carte, frămîntîndu-i în tot chipul […], trimițînd ispravnici prin județe să-i cerceteze pe preoți, urmînd ca pe cei dovediți refractari la alfabetizare, „să-i pună la bir cu țăranii" (Kogălniceanu, 1987: 15-16, *apud* Barbu, 2001: 128).

În acest context trebuie apreciate meritele aceluiași Constantin Mavrocordat, care a început campania întronării în bisericile Moldovei a limbii române, fapt care a înlesnit eforturile de traducere a cărților de cult de către Antim Ivireanul și au condus astfel, la zădărnicirea ulterioară a slavonizării noastre liturghice. După cum se știe, această Reformă bisericească de susținere a *Sfintei Liturghii* și a *Omiliilor* bisericești numai în limba română, avea să fie realizată abia în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Taxinomia tălmăcirilor liturghice și a *Sfintei Scripturi* pornește de la anul 1642, după cum reiese și din prefața *Evangheliei Invățătoare*, tiparită la Govora, unde oamenii sînt clasificați de ieromonahul Silvestru în două categorii, „proști și sufletești", cu alte cuvinte simpli și spirituali, sau mai bine-zis laici și clerici, unde numai clerul monahal este declarat demn de a reprezenta ceata spirituală și a vorbi laicilor distribuiți în ceata proștilor, adevăratele tîlcuiri din Cuvîntul lui Dumnezeu (vezi Barbu, 2001: 129).

În anul 1732, mitropolitul Ștefan al II-lea al Ungrovlahiei, avea să reimprime *Chiriacodromionul*, ca vădită declarație de împotrivire a propovăduirii Scripturii în limba țării, considerînd că această carte de culegere a *Omiliilor* duminicale − un fel de *Biblia pauperum* − ar fi suficientă pentru pregătirea laicilor români ai secolului Luminilor, fiind chiar mai folositoare decît Evangheliile (*Ibidem*).

De altfel, mitropolitul Theodosie avea să se împotrivească tălmăcirii actului de credință promovat de *Chiriacodromion* în limba slavonă, știut fiind faptul că traducerea *Liturghiei* și a *Sfintei Scripturi* din limba slavonă sau chiar latină în limba țării avea să afecteze prestigiul și forța spirituală a clerului monahal în fața masei de credincioși.

Odată cu facilitățile acordate de domnie și concomitent cu ridicarea gradului de instrucție clerical, vor crește de-a lungul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea atît pretențiile, cît și numărul preoților recrutați și repartizați cu preponderență în mediul rural. În aceste condiții, cum clerul era scutit de impozitele publice, hirotonia devenise un mijloc de înavuțire tot mai uzitat, latura duhovnicească fiind înlocuită tot mai mult cu cea a dorinței de îmbogățire, și odată cu aceasta, a promovării pe scară tot mai largă a evaziunii fiscale.

Sătenii sînt aceia care se adresează în primii ani ai secolului al XIX-lea Domnitorului fanariot Constantin Ipsilanti (1760-1816), tatăl lui Alexandru Ipsilanti Eteristul (1792-1828), atragîndu-i atenția că „tot ce-i fruntaș (în sat) se

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

află preot și diacon", fiecare parohie înregistrînd între douazeci și patruzeci de astfel de notabili ecleziaști, care sporesc drastic impozitele aplicate sătenilor contribuabili, solicitînd domnitorului în spiritul degrevării reducerea numărului acestora la cinci preoți și opt diaconi de sat (vezi Urechia, 1897: 309, *apud* Barbu, 2001: 130).

De altfel, conform unei cartografieri făcute la 1810 din porunca mitropolitului Ignatie al Ungrovlahiei rezultă niște cifre cu adevărat uluitoare: unei parohii urbane (Colțea) aparțineau cinci preoți la optsprezece case, în timp ce o parohie sătească (Făcăeni) deținea patru preoți la douazeci și opt de case (vezi Oțetea, 1971: 88, *apud* Barbu 2001: 130).

Această slobozire a preoților de birurile publice duce la sporirea spectaculoasă a numărului acestora. Aceasta avea sa îl determine la 15 iulie 1764 pe domnitorul-martir[1] al Moldovei Grigore Ghica să denunțe o asemenea practică, emițînd următorul hrisov: „Ce dar întîi și acel mai mare din lucrurile cele necuviioase și necădzute ce s-au înmulțit, după cum s-au dzis, la Biserică, socotim că este înmulțirea preuților, dintru care se află foarte puțini la număr care după cum să cade intră prin ușă în staulul acesta, iară cei mai mulți sînt acei ce să sue pe aiurea și tîlhărește, din care pre unii îi îndeamnă nevrednicirea, ticăloșiea și lenevirea, ca să răpască și să apuce darul preoției […], dînșii slobodzi eșindu de sub stăpînirea mireniei și de dajdia cea legiuită care este a se plăti cu datornică datorie la visteria cea domnească" (Codrescu, I, 1871: 308-312, *apud* Barbu, 2001: 131).

Fenomenele de laicizare, îmbogățire și ruralizare a clerului ortodox, își semnalează debuturile încă de la începutul secolului al XVII-lea, unde binomul laici / cler pare a fi înlocuit treptat cu clerul de condiție laică. Apoi, asistăm cum preoțimea de mir, prin scutirea de dări, își capătă o formă de reprezentare intermediară tot mai pricopsită social, situîndu-se între boierul de moșie și țăranii robi ai acelei moșii, preotul devenind încetul cu încetul tot mai burghez în raport cu tagma negustorilor care se confunda cu boierimea. Cumpărarea de pamînturi și moșii în rîndul preoților, strategiile lor matrimoniale la care erau îndemnați sau la care aspirau – devin pentru marea lor majoritate obiective prioritare ce erau așezate în fața propovăduirii cu smerenie și aplecare a Cuvîntului Domnului.

Contrar vieții obștești, chiar și la Athos au fost sesizate la unii din călugări unele tendințe de a se adapta unei *vieți idioritmice*, care contravenea desigur vieții monahale și care era combătută cu rigoare și energie de adevăratele spirite duhovnicești, care se împotriveau acestor patimi cum ar fi: dorința de trai bun, iubirea de îmbogățire, pofta de mărire. De fapt, acestea erau unele preluări din metehnele trecutului veacurilor anterioare (XI-XII), cînd unele patimi i-au determinat pe unii monahi să capete un anume *Tipicon*, contrar sfaturilor evanghelice, care dădea voie călugărilor să se îmbogățească, să cheltuie și să nu

[1] Pentru ca s-a opus cedării Bucovinei Imperiului Habsburgic, avea să fie asasinat de turci la 1777.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

dea socoteală de pe urma averilor agonisite. „Aceste patimi aduseseră în trecut dezastrul Athosului în administrație și în viața duhovnicească. Arghirofilia, desfrîul și beția erau în floare la Athos, de pe urma acestei tendințe călugărești de a duce viața după un stil propriu" (Vasilescu, II, 2007: 341).

Desigur, în contradicție cu această tendință a epocii, au fost menționați, în prezenta lucrare, și episcopii, călugării cei mai învățați, cărturarii, mitropoliții de mare prestigiu, care s-au opus din răsputeri acestor înclinații ce veneau să umbrească eforturile Bisericii de încreștinare, îndumnezeire și, odată cu aceasta, de salvare a neamului.

Cu toate acestea, îmbrăcînd haina monahală și adoptînd cariera sacerdotală, foarte mulți fii de preoți aspirau spre conservarea și multiplicarea averilor și menținerea facilităților imunitare fiscale acordate ascendenților lor, transformînd vocația religioasă într-o ambiție socială de înavuțire și recunoaștere cu predilecție a unei noi clase privilegiate social. Astfel, se creează mai ales la sate „burghezia de sutană", o burghezie formată din protopopi, parohi, vicari, diaconi – ca produși ai unei monarhii administrative elitiste, deținătoare a mai mult de două treimi din suprafața solului Principatelor și căreia i se supunea mai mult decît oricărei ierarhii bisericești.

Iată cum s-ar putea explica atrofierea în timp a încrederii mirenilor în membrii clerului Bisericii ortodoxe, fapt ce avea să culmineze cu secularizarea înfăptuită pe timpul domniei lui Cuza-Vodă.

În anul 1853, Adunarea de Rugăciuni tiparită de arhimandritul Dionisie, sub oblăduirea mitropolitului Nifon și dăruită Elisabetei Stirbey, avea să ajungă în posesia Doamnei Elena (1825-1909) și a Domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1820-1873), fiind cartea lor zilnică de rugăciuni, care, deși presarată cu litere chirilice, avea să fie una din primele Omilii menite să facă tranziția înspre limba română.

Transformările trecerii la scrierea românească din epoca înlocuirii treptate a alfabetului chirilic cu cel latin și mai apoi la trecerea la literele alfabetului nostru, constituie în bună parte un parcurs pe cît de sinuos și controversat, pe atît de spectaculos și interesant. Această metamorfoză literară a fost atent analizată de profesorul, istoricul și criticul literar Ștefan Cazimir cu precădere între anii 1830 si 1860, pe care cunoscutul istoric o definește ca epocă a alfabetului de tranziție, o adevarată „saga" pe tot parcursul ei, presarată cu multe episoade și momente pasionante și încrîncenate.

„Felul în care oamenii își îmbracau trupul și acela în care își înveșmîntau gîndirea, sînt două fețe ale aceleiași medalii" (Cazimir, 2006: 85), sau după cum spunea N. Istrati „portul și limba au avut la noi totdeauna mare analogie între sine și vederea stării morale a nației" (1844).

Nu este mai puțin adevărat că Școala Ardeleană a purtat în toată această perioadă o luptă strînsă pentru implementarea alfabetului latin și, odată cu aceasta, a afirmării și recunoașterii unanime a latinității noastre. Petru Maior este numai

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

unul dintre cei care observa că „pînă vor scrie românii cu slove chirilicești, niciodată nu vor fi vederoase cuvintele latine în limba română” (Cazimir, 2006: 90). După cum tot el avea să completeze: „De cîte ori mi s-au întîmplat mie de îndoindu-mă de vrun cuvînt, oare latinesc este, cît l-am scris cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că rîde asupra mea de bucurie că l-am scăpat din sclavie și de calicele chirilicești petece” (Maior, 1819, *apud* Cazimir, 2006: 90).

Alfabetul de tranziție avea să devină un alfabet aflat într-o permanentă mișcare ascendentă, unde, pornind de la Școala Ardeleană, de la pedagogul, teologul și fondatorul învățămîntului în limba română, Gheorghe Lazăr (1779-1823), a celui mai important ctitor al culturii prepașoptiste și membru fondator al Academiei Romîne, Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) − și pînă la Proclamația de la Islaz, a Revoluției de la 1848 și a Unirii de la 1859 − aveau să fie parcurși pașii determinanți pentru implementarea limbii patriei.

În timp ce *Revoluția de la 1848* înscrie ca prioritate adoptarea alfabetului latin, *Proclamația de la Islaz*, rostită la 09 iunie 1848 de Ion Heliade Rădulescu, „decreta științele ca și pînă acum în limba patriei și cultura și înflorirea acestei limbi după natura și după originea ei, cu literele sale, atît în cărțile profane, cît și în cele sacre, cum și introducerea literelor în toate cancelăriile” (Cazimir, 2009: 122).

Mihail Kogălniceanu (1817-1891), marele strateg al Unirii, avea să se pronunțe în chestiunea schimbării alfabetului: „Încă de la 1837, fiind pe băncele Universității din Berlin, am fost pentru introducerea literilor latinești” (Kogălniceanu, 1837, *apud* Cazimir, 2006: 120).

Printr-o hotărîre din 1856 se prevedea ca „literele latine să fie introduse atît în cărțile didactice, cît și în scriere”, iar printr-o hotărîre a Eforiei de la 1858, alfabetul latin să fie consacrat în totalitate. Cu numai doi ani mai tîrziu, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza participa la Ploiești la deschiderea anului școlar, momentul fiind marcat de institutorul Basile Dragosescu, cel care avea să se adreseze astfel elevilor sai: « – Copii! După secole de-ncruntare, astăzi ne zîmbește și nouă romînilor, bunul Dumnezeu. De astăzi încolo ne-am căpătat iar onoarea de popor liber, de popor latin. Jos slova străină! Sus litera strămbună!» După care, inimosul dascăl continua scriind cu litere latine pe tablă: „«Vivat Romînia! Vivat Națiunea Română! Vivat Alexandru Ion Întîi, Domnul Românilor!» Această scenă emoționantă avea să fie reconstituită după 50 de ani cu entuziasm, de unul dintre elevii participanți la acel eveniment: este vorba de Ion Luca Caragiale!” (Cazimir, 2006: 123).

Alfabetul latin avea să fie adoptat oficial la 8 februarie 1860, printr-un ordin semnat pe timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, de către Ion Ghica, în calitatea sa de prim-ministru al Munteniei, care, alături de George Sion, avea să înceapă la ordinul domnitorului și demersurile de înființare a Societății Literare, devenită, ulterior, Academia Romînă, act ce avea să fie realizat la 1 aprilie 1866, la trei luni de la abdicarea forțată a lui Cuza-Vodă.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Învățămintele perioadei 1830-1860 ne arată așadar, lupta aprigă dusă în interiorul unei epoci zbuciumate, ca factor al tranziției noastre naționale îndreptată spre noi idealuri, care au prefigurat desprinderea de trecut și formarea pe baze noi, progresiste, a unei societăți modern-reformate românești, ca măsuri premergatoare și absolut necesare care au dus la obținerea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, a realizării Independenței țării și nu în cele din urmă a făuririi Statului Național Unitar Modern Român, la care se adaugă în mod fericit și providențial actul desăvârșirii Unirii și reîntregirii noastre, de la 1 decembrie 1918.

Iată cum, alegerea unui singur Domn în fruntea ambelor Principate, înfăptuită la 5 și 24 ianuarie 1859, devine un exemplu grăitor de ce rol poate juca în istorie folosirea inspirată și spre binele țării a unei forme de tranziție!

În timpul celui de-al doilea mandat al guvernării lui Mihail Kogălniceanu aveau să se înfăptuiască două dintre cele mai importante reforme ale domniei lui Alexandru Ioan Cuza, ce anunțau progresul și modernizarea țării: secularizarea averilor mănăstirești și împroprietărirea țăranilor.

Astfel, la 11 decembrie 1863, Mihail Kogălniceanu avea să citească proiectul de lege în plenul Adunării țării care prevedea: „Toate averile mănăstirești închinate și neînchinate precum și alte legate publice sau daruri făcute de diferiți testători și donatori din Principatele Unite la Sfîntul Mormînt, Muntele Athos, Sinai precum și la mitropolii, episcopii și la metoacele lor de aici din țară și la alte mănăstiri și biserici din orașe sau la așezăminte de binefacere și de utilitate publică, se proclamă domeniuri ale Statului Român, iar veniturile acestor așezăminte vor fi cuprinse în bugetul general al statului” (Gherasim, 2009: 34).

În mai puțin de o oră, după rostirea celor mai înflăcărate cuvîntări, proiectul capătă caracter de lege cu 97 de voturi pentru din 100 de bile, în aplauzele camerei și ale tribunelor (Xenopol, 1925: 176).

De altfel, legea secularizării de la 1863 are precedente atît pe plan intern, cît și internațional. Prima dintre împotrivirile închinărilor pamîntene are loc la 1628, cînd domnitorul Alexandru Iliaș al Munteniei se opune închinării mănăstirii Snagovului către mănăstirea Pantocrator a Sfîntului Munte, urmat fiind de Matei Basarab, care printr-un hrisov al său de la 1639 se împotrivește închinării a 21 de mănăstiri „care le-au închinat acei domni și vlădici străini, pentru mita și fără voia nimănui: Tismana, Cozia, Argeșul, Bistrița, Snagovul” (*Ibidem*: 177).

Începuturile stopării acestor tendințe se vor semnala doar odată cu abolirea domniilor fanariote, al cărui prim semnal avea să-l dea *Revoluția de la 1821* a pandurilor lui Tudor Vladimirescu.

După înăbușirea revoluției grecești, boierii moldoveni aveau să se adreseze la 1821 Înaltei Porți, solicitînd sultanului „să asculte glasurile nevinovatului norod […], să se reîntoarcă moșiile mănăstirilor închinate ocîrmuirei pămîntești, care sa fie îndatorită a răspunde o sumă ca embatic (forma de arendare n.m.) către locurile sfinte” (Xenopol, 1925: 178). Aceasta, după cum remarcă A.D. Xenopol, avea să se

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

constituie ca un prim îndemn premergător secularizării, de înlăturare a călugărilor greci din sfintele locașuri ale țării.

Problema secularizării mănăstirilor închinate va fi una din principalele obiective ale Revoluției de la 1848, fiind expusă atît în *Proclamația de la Islaz* de Ion Heliade Radulescu, cît și de Mihail Kogălniceanu în *Dorințele partidei naționale din Moldova.*

Începînd cu anul 1851, odată cu scurgerea celui de-al doilea termen de scutiri pe termen de 10 ani încuviințat călugărilor greci, prin intervențiile mai hotărîte ale lui Barbu Stirbey și Grigore Ghica, moșiile închinate se arendează pentru prima oară prin mezat public și prin aplicarea sistemului licitației, astfel încît veniturile rezultate urmau a se dubla, ceea ce-i obliga pe greci conform Regulamentelor Organice, să contribuie cu a patra parte din veniturile realizate, la susținerea bugetelor celor două Principate, fapt contrar mănăstirile închinate fiind obligate să renunțe la orice venituri sau sporuri obținute pe baza prevederilor Regulamentelor.

În acest context trebuie consemnat faptul că prin Tratatul ruso-turc de la Adrianopole din 2/14 septembrie 1829, Rusia solicită Sublimei Porți să încuviințeze elaborarea a două Regulamente Organice, absolut necesare soluționării sumedeniilor de probleme de ordin administrativ și politic apărute în bisericile celor două Principate, și care să asigure reformarea și odată cu aceasta, respectarea canoanelor impuse de rînduielile bisericești, corespunzător credinței ortodoxe.

Cu toate acestea, ignorînd orice amenințări, comunitățile grecești „rămîn tot în starea de mai înainte, îmbuibate de bunuri și nesupuse la nici o îndatorire" (Xenopol,1925: 191).

Chestiunea mănăstirilor închinate va fi una din preocupările primordiale ale divanului ad-hoc al Moldovei, care, la 1857, solicită egumenilor greci să trimită doi deputați spre dezbaterea și soluționarea cauzei, invitația urmînd a ramîne neonorată. Acest lucru îl determină pe Mihail Kogălniceanu să rostească pe cît de neînfricat, pe atît de stăruitor în plenul divanului: „Cu toate strigătele, cu toate intrigele egumenilor greci, cu toate înrîuririle străine, noi niciodată nu vom suferi ca o hotărîre străină să ne exproprieze de a cincea parte din pămîntul nostru. Această chestie nu poate și nu trebuie a fi hotărîtă, decît de viitorul guvernămînt, în deplina sa neatîrnare ca o chestie de naționalitate și autonomie. Pamîntul pe care egumenii greci îl reclamă ca proprietate a nației grecești este pămînt românesc, pămînt stropit cu sîngele strămoșilor noștri" (*Buletinul ședințelor adunarei ad-hoc a Moldovei*, No. 24 din 24 Dec. 1857 *apud* Xenopol, 1925: 192).

În consecință, doleanțele divanului ad-hoc sînt transmise mai întîi și supuse dezbaterii Comisiei din București, constituite din reprezentanți ai Austriei, Franței, Angliei, Prusiei și Sardiniei – care întrunesc opțiunile românilor și cele minoritare ale Rusiei și Înaltei Porți, situate pe poziții adverse și favorabile grecilor.

Concluziile sînt înaintate mai apoi dezbaterii Convenției de la Paris, al cărei Congres stabilește la 30 iulie 1858, conform Protocolului XIII și la propunerea

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

ambasadorului Rusiei, „ca între guvernul Principatelor și clerul grecesc, părțile interesate sînt invitate a se înțălege între ele prin un compromis. În cazul cînd ele nu s-ar putea înțălege ei vor alege un supra-arbitru […], el va fi numit de Sublima Poartă, în înțălegere cu puterile garante" (Xenopol, 1925: 193). Termenul de soluționare era de un an de zile, calculat dupa o lună de la învestirea fiecărui domn al celor două Principate.

Acestea au fost prerogativele sub care Alexandru Ioan Cuza avea să preia sceptrul domniei ambelor Principate Române la 24 ianuarie 1859.

Imediat după sosirea trimisului Țărilor Române la Constantinopole, Costache Negri, încep demersurile pentru recunoașterea, în primul rînd a îndoitei alegeri a lui Cuza-Vodă, iar în al doilea rînd, de reiterarea cu maximă prioritate în fața marilor Puteri a problemei mănăstirilor închinate. La îndemnul lui Labanoff, ambasadorul Rusiei, se merge mai întîi pe tehnica compromisului, trimițîndu-se în Principate emisari din partea patriarhiei Sfîntului Mormînt – arhimandriții Athanasie și Chirilă –, pe arhimandritul Nilos pentru Muntele Athos, emisari ai Muntelui Sinai, ai patriarhatului Alexandriei și Antiohiei și ai mănăstirilor Rumeliei. Termenele de întrunire a comisiilor sînt amînate de la o dată la alta, perioadă în care membrii guvernului, mobilizați de Kogălniceanu mai ales și de ministrul Cultelor, Nicolae Crețulescu, iau măsuri menite să pregătească legislația favorabilă pronunțării secularizării și care contraveneau intereselor egumenilor greci (îndatorarea arendașilor, ținerea licitațiilor în pretoriul ministerului, acordarea de fonduri pentru întreținerea școlilor și bisericilor etc.).

Se prefigura tot mai mult pericolul determinării marilor Puteri de a cere aplicarea strictă a Convenției de la Paris, care defavoriza interesele românilor, și punerea în aplicare a proiectului secularizării. Începe o luptă diplomatică intensă, periculoasă și contra cronometru. Puterile dau un ultim termen domnitorului și fixează termenul noii înțelegeri de bună voie pentru sfîrșitul lui aprilie 1862, solicitînd principelui să-și stabilească arbitrii, pentru „ca împreună cu cei ai locurilor sfinte să hotărască daraverea (interesele, n.m.) (Xenopol, 1925: 198). Principatele nu se vor pronunța însă cu numirea arbitrilor. Dimpotrivă, odată cu sosirea anului 1863, la 2 ianuarie, „ministerul oprește exploatarea pădurilor mănăstirilor și dispune de a nu se mai vinde decît în parchete, conform legii pentru cruțarea pădurilor." (Mon. Of. din 02-03 ian. 1863, *apud Ibidem*: 200). Mai mult decît atît, la dezbaterea bugetară pe anul 1863, se hotărăște ca suma de 20.000.000 provenită din arenzile moșiilor mănăstirești închinate să fie vărsate la vistierie (*Ibidem*). Patriarhul Ierusalimului și ceilalți demnitari ai bisericii grecești, aflînd de însușirea veniturilor moșiilor mănăstirești închinate de către statul român, protestează vehement la Înalta Poartă, atragînd atenția asupra consecințelor care pot decurge de pe urma secularizării. Ca raspuns la această depeșă, statul romîn hotărăște scoaterea cu desăvîrșire a limbii grecești din toate bisericile și mănăstirile închinate, excepție facînd în mod excepțional și la rugămințile comunității grecești, doar o singură biserică din Brăila, unde s-a încuviințat susținerea slujbei în limba

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

greacă. De asemenea, la 17 aprilie 1863, se interziceau pledoariile avocaților mănăstirilor grecești în tribunalele române, fără de a fi însoțiți de avocații statului. Printre alte măsuri, pentru stăvilirea sustragerilor de orice fel, se dispune concentrarea tuturor documentelor și hrisoavelor în arhivele statului, supunerea sub paza autorităților civile a bunurilor mănăstirilor, concomitent cu oprirea emiterii de pașapoarte egumenilor.

Este de la sine înțeles, că presiunile grecilor, ale Înaltei Porți, a Rusiei, Angliei la care se alătură și cele ale Austriei, deveneau din ce în ce mai greu de suportat.

Singura putere care ne sprijinea rămăsese tot Franța, care „nu putea admite cererea de proprietate a comunităților grecești din Orient, deoarece o așa pretenție ar călca autonomia principatelor și deci nu poate fi vorba decît de o despăgubire" (L'Esprit public -20 ian.1864, *apud* Xenopol, 1925: 204).

Într-adevar, România, pentru a-și demonstra bunele sale intenții, se angajase să acorde o despăgubire pentru mănăstirile secularizate, sumă ce urma a fi negociată și stabilită de comun acord cu reprezentanții Sfîntului Munte. Astfel, se ajunsese la suma de cca. 80 de milioane de piaștri, din care s-au scăzut datoriile vechi de 29 de milioane, rezultînd suma finala de ca. 50 de milioane de piaștri, care ar fi făcut obiectul despăgubirii călugărilor greci.

Deși statul român se împrumutase prin bănci de suma de 38,4 milioane lei pentru acordarea despăgubirii, atît cele șapte Puteri garante, cît mai ales, egumenii greci care erau lipsiți de o evidență contabilă și juridică care să le confere drepturile de deținere a titlurilor de proprietate asupra pamînturilor mănăstirești, renunță la continuarea negocierilor, astfel încît suma urmează a rămîne neplătită.

Înfăptuirea secularizării averilor mănăstirești la 13 decembrie 1863, trebuie privită prin prisma unui proces *politic, juridic, administrativ* și *teologic* complex, care necesită o bună cunoaștere a tuturor aspectelor și conjuncturilor istorice care au condus la săvîrșirea acestui act de importanță covîrșitoare pentru evoluția și emanciparea ulterioară a neamului românesc. Unele din aceste aspecte au fost explicate și descrise în cele de mai sus.

În contextul nostru, atunci cînd la luarea unei hotărîri istorice precumpănește *factorul puterii politice*, conștiinta morală umană clădită pe simțămîntul de dreptate ca rezultat al actului juridic, va ramîne pe veci neîmpăcată în sufletul omului. Dimpotrivă, dacă puterea a dat dreptate pe justa cauză și pe baza adevărului, victoria materială va fi încununată și de „liniștea morală și măreață a minții, convinsă că a așternut acea izbîndă pe stînca de granit a dreptatei. Vom videa însă, că putem rosti cu mulțămire sufletească, judecata, ca Romînii, luând averile Grecilor, nu i-au despoiat, ci au reluat numai cât ceeace era al lor" (Xenopol, 1925: 207).

Din punctul de vedere al interpretării *juridice*, Xenopol atrage atenția cu nepărtinirea caracteristică adevăratului om de știință, că termenul de *închinare*, întrebuințat în documentele timpului era identic cu cel de *dăruire*, în traducere franceză fiind echivalentul lui *donation, donné*, după cum invocau grecii, față de

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

dédié, placé sous l'invocation, a cărui înțeles era susținut de partea română. Dacă pentru greci termenul închinării însemna punerea darurilor sub protecție spirituală ce acorda un fel de suzeranitate spirituală (Hrisovul lui Matei Basarab de închinare a Mănăstirii Bistrița, *apud* Xenopol, 1925: 206), partea română se baza pe unele din documentele precursoare altor închinări care prevedeau că „se dăruiește mănăstirilor grecești cărora se închinau acele băștinașe, numai prisosul veniturilor lor" (Document din 1662 emanat de la întemeietorul Mănăstirii Bursucii din Moldova închinată la Muntele Athos, *apud* Xenopol, 1925: 208).

De aceea, termenul de închinare spune același Xenopol, „este foarte deosebit, după scopul fiecărui dăruitor […] este un termen din limbagiul religios aplicat la o daravere (chestiune n.m.) juridică și care din aceasta pricină, tocmai trebuia să fie nehotărît și șovăitor" (Xenopol, 1925: 208).

Brezoianu, reprezentantul părții române în apărarea cauzei, dezmințea legalitatea închinărilor „ca nefiind făcute de toți ctitorii și înzestrătorii mănăstirei, ci din partea altor persoane decît acei ctitori și înzestrători, astfel încît o persoană străină care închina mănăstirea, nu dispunea în fapt de ceva ce-i aparținea și de drept" (*Ibidem*).

Pe de altă parte, din punct de vedere *administrativ*, statutul mănăstirilor închinate era foarte incert, România necucerindu-și încă independența națională și fiind încă supusă Imperiului Otoman, astfel încît emisarii greci, care nu dispuneau de acte de proprietate asupra mănăstirilor închinate, veneau pînă la momentul secularizării lui Cuza în a-și încasa dările de pe moșiile Țărilor Române, teritorii care scăpaseră de sub administrarea directă a Înaltei Porți. Tot pînă la secularizare, averea bisericească era împărțită în trei categorii: averea episcopiilor sau a mitropoliilor, averea mănăstirilor pămîntene (2,3 %) și averea mănăstirilor închinate (11,14% în Muntenia și 12,16% în Moldova), care luate împreună reprezentau 25,6 % din suprafața agricolă a Principatelor Unite!

Din punct de vedere *creștinesc și teologic* însă, problemele sînt de cu totul altă natură, căpătînd, spiritualmente vorbind, dimensiuni dramatice. „Adeseori frauda sau viclenia, întrebuințată spre a aduce, fie închinarea mănăstirei, fie sporirea averei mănăstiresti acum închinate, pătează titlurile în virtutea cărora mănăstirile sau moșiile lor erau stăpînite. Există mai multe documente care dovedesc, într-un chip învederat, uneltirile piezișe puse în lucrare de călugării greci, spre a-și însuși averile pamântene" (Document din 1662 emanat de la întemeietorul Mănăstirii Bursucii din Moldova închinată la Muntele Athos, *apud* Xenopol, 1925: 210) – avea să remarce cu profundă întristare același mare istoric și scormonitor al adevărurilor trecutului nostru, A.D. Xenopol.

Aceste documente și hrisoave la care istoricul face referire, vin să ateste faptul că majoritatea mănăstirilor erau închinate în anumite condiții. Pornind de la hrisovul lui Matei Basarab care lăsa grecilor „după cum vor fi scris și legiuit ctitorii în cărțile lor de închinăciune, pre acea tocmeală neschimbate să trăiască" (*Ibidem*: 214) la hrisovul de închinare al Văcărești lor care rînduia ca „boierii pamînteni ca

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

epitropi să îngrijească de îndeplinirea milelor" (*Ibidem*), mesajul de conținut se referea la faptul că sarcina cea dintîi a închinătorilor era de a se asigura de existența pe mai departe a mănăstirilor lor. „Nici unui închinător nu i-a trecut vreodată prin minte ca el, închinînd mănăstirea lui unei mănăstiri mai sfinte din Răsărit, așezămîntul lui să se desființeze; să înceteze de a mai fi ceeace fusese: o comunitate de oameni care să se roage lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor tuturor muritorilor în deobște și ale lui în deosebi" (Document din 1662 emanat de la întemeietorul Mănăstirii Bursucii din Moldova închinată la Muntele Athos, *apud* Xenopol, 1925: 214).

Este de la sine înțeles că scopul evlavios nu putea fi atins, atîta timp cît ființa exterioară a mănăstirilor, bisericilor și chiliilor ei erau descompuse atît în exterior, cît și în interiorul lor. Întreținerea materială și spirituală a acestora devenea condiția *sine qua non* care să stea la baza oricărei închinări și care, după cum se constatase, nu era nici pe departe îndeplinită. Dimpotrivă, călugarii greci împrăștiaseră călugarii pămînteni în patru vînturi fără a-i mai înlocui cu alții, slujbele erau ținute exclusiv în limba greacă, astfel încît mănăstirile închinate încetaseră de a mai fi comunități religioase române. Mai mult decît atît, Locurile Sfinte nu au catadicsit de a fi contribuit într-un fel sau altul la asumarea obligației de a veni în sprijinul mănăstirilor închinate conform Regulamentelor Organice, respectiv cu a patra parte, deci cu un sfert din veniturile înregistrate urmare a preluării dărilor. Motivația era legată de faptul că Sfintele Locuri nu pot deține în Principate decît sucursale, al căror personal este condus de un egumen român, așezămîntul lor nefiind statuat în Țările Române.

În consecință ele nu pot avea nicio pretenție de a fi și proprietare ale acestor moșii!

Totodată, din punctul de vedere al apărării *dreptului public*, din toate împotrivirile, contestațiile, memoriile și misivele Patriarhatului grec și a Locurilor Sfinte, se poate lesne observa cum se ridică statului român orice pretenție de a-și exercita supravegherea și controlul propriilor bunuri. Asumarea oricăror răspunderi ale acestora de a contribui la întreținerea mănăstirilor închinate cu un sfert din venituri, de a numi sau destitui egumeni, la darea moșiilor în arendă, de a se îngriji de repararea acestora, sau de acordarea unor binefaceri, erau considerate ca o problemă voluntară și nu erau luate în seamă.

Nu trebuie uitat faptul că proprietățile închinate comensurau „72 de mănăstiri cu peste 600 de moșii, dintre cele mai mari și mănoase, cuprinzînd a 7-a parte a teritoriului românesc, pe care locuiau peste 60.000 de familii de țărani" (Document din 1662 emanat de la întemeietorul Mănăstirii Bursucii din Moldova închinată la Muntele Athos, *apud* Xenopol, 1925: 219).

Iată de ce, pe bună dreptate, procesul de închinare al mănăstirilor era considerat ca un proces fanariot, „de parcă – precum spune N. Istrati – Dumnezeu s-ar fi strămutat, de cînd cu Fanarioții, peste Dunăre" (Istrate, 22, *apud* Xenopol 1925: 219).

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Tendința lor tot mai vădită de a constitui un stat ecleziastic în sînul statului romîn era intolerabilă pentru un stat modern către care năzuia națiunea română, în spiritul Convenției de la Paris, a Regulamentelor Organice și a Unirii de la 1859, săvîrșită cu atîta chinuială și sacrificii.

La 3 decembrie 1863, Domnitorul Principatelor Unite stabilește prin decret domnesc ca în Biserică să se slujească numai în limba română, cu excepția bisericii din Brăila, la care am făcut anterior referință.

Ulterior promulgării *Legii secularizării*, are loc sancționarea *Legii asupra instrucțiunii*, decretată la 25 noiembrie 1864 și promulgată la 5 decembrie 1864, conform căreia seminariile erau împărțite în două categorii: seminarii de gradul I cu patru clase, care-și desfășurau activitatea în fiecare episcopie și seminarii de gradul II, cu opt clase care funcționau pe lîngă mitropoliile din Iași și București. Astfel, se reglementa starea învațămîntului teologic, a cărui susținere financiară cădea în sarcina statului român, unde absolvenții puteau fără examen să devină și dascăli în zonele rurale[2]. Trebuie consemnat că în același an s-a inițiat înființarea primei facultăți de teologie din cadrul Universității din Iași (în 1860, tot de Vodă Cuza), dar care, de pe urma intrigilor și disputelor interne și externe avea să fie desființată patru ani mai tîrziu de la funcționare, urmînd a fi reînființată la cîțiva ani de la abdicarea forțată a domnitorului.

Astfel, în toți acești ani se fac cei mai importanți pași de instituire a învațămîntului monahal ortodox, precum și a învățămîntului romano- catolic, reforme care vor conduce ireversibil la modernizarea școlii teologice românești în ansamblul ei.

Prin *Legea pentru înmormîntari* din 27 martie 1864, fiecare dintre culte erau obligate să-și organizeze spațiile de înmormîntare în cimitire situate la cel puțin 200 metri de marginile orașelor sau satelor, fiind interzise înmormîntările în biserici, capele, sinagogi etc.[3]

De asemenea, prin *Legea comunală* promulgată la 1 aprilie 1864 se interzicea Bisericii întocmirea de acte civile (naștere, căsătorie, deces), aceste atribuții căzînd exclusiv în sarcina autorităților statului (primăriilor). Totodată, această lege reglementa și problema salarizării preoților și servitorilor Bisericii, stabilind ca o obligație a comunelor de „a îngriji de cultul, de biserica sau de bisericile religiunei la care aparține. Comuna este datoare a plăti pe preoții și pe servitorii bisericilor sale" (art. 11), astfel că în bugetul comunal anual consiliul comunal va cuprinde și „leafa preoților și a altor servitori ai bisericilor, acolo unde bisericile nu au venituri proprii îndestulătoare" (art. 119 alin. 2 lit. m) (Corduneanu, 2015).

Mult după abdicarea silită a domnitorului, *Legea clerului de mir și a seminariilor din 1893*, avea să amendeze *Legea comunală* a lui Cuza și să transfere

[2] Vezi http://www.revistaortodoxa.ro/?m=201804.
[3] *Ibidem*.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

din sarcina comunelor în obligația bugetului statului răspunderea salarizării preoților și a fețelor bisericești (*Ibidem*).

Legea călugăriei sau *Decretul organic pentru stabilirea regulilor schismei monahicești* prevedea ca nimeni să nu poată fi tuns în monahism fără binecuvîntarea Sfîntului Sinod, astfel încît, pentru intrarea în monahism barbații trebuiau să aibe cel puțin 60 de ani, iar femeile cel puțin 50 de ani, excepție făcînd doar bolnavii, invalizii sau cei lipsiți total de mijloace de subzistență, dar care dovedeau vădite înclinații spirituale duhovnicești. De asemenea erau exceptate cadrele cu studii teologice superioare, din rîndul cărora aveau să se aleagă și viitorii ierarhi (v. http://www.revistaortodoxa.ro/?m=201804).

De altfel, elaborarea la 3 decembrie 1864 a *Decretului organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române,* care prevedea înființarea Sinodului General al Bisericii Ortodoxe Române, reprezintă momentul crucial ca primă legiferare oficială a autonomiei Bisericii, care de facto era deja înfăptuită, e drept, cu neajunsurile de rigoare. Acest lucru va atrage după sine reacția dură și energică a Patriarhului ecumenic Sofronie al III-lea (patriarh între 1863 și 1866), care prin misiva din 8 februarie 1864 îl îndruma pe mitropolitul Nifon să-l sfătuiască pe Domn „să-și cunoască datoriile sale creștinești și domnești" și să intervină împotriva reformelor sale. Atît domnitorul, cît și guvernul, la care se vor alinia și mai marii ierarhi ai mitropoliilor Principatelor Române Nifon și Calinic, nu vor ceda presiunilor. Prin Hotărîrea Sinodului General se consemna faptul că Biserica românească păstrează unitatea dogmatică, canonică și cultică cu Patriarhia ecumenică de Constantinopol, păstrîndu-și însă autonomia jurisdicțional-administrativă față de toate bisericile, inclusiv a celei ecumenice. Era pasul decisiv și premergător obținerii Autocefaliei Bisericii Române, iar mai apoi a Patriarhatului" (Iacob, 2014).

Acest act avea să dăinuie și să fie consființit și limpede exprimat în articolul 11 din *Constituția* statului român, promulgată la 30 iunie 1866, prin care s-a statornicit că „Biserica Ortodoxă Română este și rămîne neatîrnată de orice chiriarhie străină, păstrîndu-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor" avînd „o autoritate sinodală centrală pentru reglementarea chestiunilor canonice și disciplinare".

Contribuțiile elementului grec la zidirea materială și spirituală a Muntelui Athos sînt incontestabile, după cum la fel de evident este și aportul românilor care a dus de-a lungul istoriei la prosperitatea Muntelui Sfînt. În acest sens vorbesc de la sine dările de bani, obiectele de artă, icoanele, bisericile construite, inscripțiile, hrisoavele, documentele, bibliotecile și obiectele de cult dăruite de-a lungul anilor de credincioșii români, dar, mai presus de toate, viețile spirituale dedicate Athosului de athoniții români, unii dintre ei deveniți și sfinți. Sînt de menționat aici Sfîntul Antipa, Visarion – ucenicul lui Paisie, Atanasie de la Cavsocalivia, ieromonahul Daniil de la schitul Lacu, ieromonahul Macarie de la Neamț, Nectarie și Nifon de la Prodromul și mulți alții (Vasilescu, Monahul, 2007: 345-349).

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Schitul Prodromu, care există încă de la 1660, situat pe teritoriul mănăstirii Lavra, care de pe urma mărimii pe care o are poate concura cu oricare din cele 20 de mănăstiri ale Sfîntului Munte, a reprezentat și reprezintă dorința dintotdeauna a românilor de a-și avea propriul locaș de cult la Athos.

Mitropolitul Veniamin Costachi a obținut acordul Lavrei de transformarea Prodromului din chilie în schit românesc începînd cu luna iunie a anului 1820. Cu toate încercările ulterioare de a fi recunoscută ca mănăstire românească de sine stătătoare, acest statut i-a fost permanent respins, astfel încît, printr-un acord din 20 ianuarie 1889, schitul românesc avea sa-și recunoască dependența sa față de mănăstirea Lavrei.

Același lucru avea să se întîmple și cu schiturile românești Lacu și Schitul Nou aflate în incinta și în subordinea mănăstirii Sfîntului Pavel, unde pe la 1754-1760 se așezaseră călugării moldoveni (vezi Vasilescu, II, 2007: 289-297).

Preotul D. Vestemean avea să consemneze că, în anul 1926, guvernul elen expropriase toate bunurile mănăstirești așezate în afara fruntariilor Athosului. Aceasta expropriere avea să afecteze și metocul din insula Thasos, ce aparținea de schitul Prodromu, cumpărat de credincioșii Principatelor cu mai bine de trei sferturi de veac în urmă (*Ibidem*: 358).

În condițiile în care după Primul Război Mondial, prin tratatul de la Sévres din 10 august 1920, Sfîntul Munte este recunoscut ca alipit defintiv statului elen, stăm să ne punem cuvioasa întrebare ce soartă ar fi avut teritoriile române dacă nu ar fi avut loc secularizarea și care reprezentau mai bine de un sfert din teritoriul țării înainte de comiterea secularizării.

Pe bună dreptate Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae afirma că „ar trebui s-avem și noi la Athos Hilandarul, Zograful și Pantelimonul nostru, cum au sîrbii, bulgarii și rușii", dar azi, după cum se vede, noi, ca urmașii celor mai mari binefacători ai Muntelui Athos nu avem nicio mănăstire de-a noastră (vezi Vasilescu, Monahul, II, 2007: 673).

Și asta în condițiile în care toate cele 20 de mănăstiri au beneficiat de-a lungul veacurilor de cele mai sincere gînduri duhovnicești și ajutoare materiale ale voievozilor, înaintașilor și chiar ale contemporanilor noștri.[4]

Nu este mai puțin adevărat că lumea asta întreagă, dacă se mai ține și nu cade sub blesteme, se sprijină pe rugăciunile Muntelui Sfînt, după cum spunea Sandu Tudor.

Părintele Gala Galaction avea sa spună că „Sfîntul Munte Athos a fost și s-a menținut focarul monahismului ortodox; este un fenomen specific sufletului ortodox; a menținut etnicitatea monahilor, prin vorbirea limbii naționale; a păstrat bogăția imensă de mărturii și documente românești, de importanță istorică excepțională. Sfîntul Munte Athos prezintă o importanță deosebită pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru istoria, cultura și arta românească. Grija și preocuparea

[4] Îl amintim aici, printre alții, pe Gheorghe Becali.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

pentru așezămintele de la Muntele Athos trebuie să fie datorie de onoare" (vezi Vasilescu, Monahul, II, 2007: 632).

„Biserica Ortodoxă Română a luat ființă în anul 1872 prin desprinderea Mitropoliei Ungrovlahiei și Mitropoliei Moldovei de sub ascultarea canonică a Patriarhiei de Constantinopol, titlul de mitropolit-primat fiindu-i acordat mitropolitului Nifon Rusaila (încă de pe vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza n.m.), la 11 ianuarie 1865. După proclamarea independenței de stat a României (9 mai 1877) au urmat tratative cu Patriarhia de Constantinopol, în vederea recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, care a fost în cele din urmă consființită la 25 aprilie 1885 prin patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea. Din perspectiva Patriarhiei de Constantinopol, aceasta este data nașterii Bisericii Ortodoxe Române. *De facto*, Biserica Ortodoxă Română a luat ființă odată cu constituirea Sfîntului Sinod de la București, în anul 1872 (și tot *de facto*, neluîndu-se în considerare data înființării Sinodului Central din vremea domniei lui Cuza n.m.). Mitropolia Ardealului s-a unit cu Sfîntul Sinod de la București în 23 aprilie 1919, iar din anul 1925 Biserica Română este organizată ca Patriarhie"[5].

Putem spune, în concluzie, că, alături de toate celelalte reforme, înnoirile bisericești aduse de domnitorul Unirii noastre Alexandru Ioan Cuza – dintre care se evidențiază cu precădere secularizarea averilor mănăstirești închinate și neînchinate – au înscris o pagină strălucitoare în istoria neamului, care au condus la fondarea Actului Constitutiv al Statului Național, Unitar, Modern, Român – la obținerea independenței României, a recunoașterii de către Patriarhia de Constantinopol a Autocefaliei și Independenței Bisericii Ortodoxe Române – și, nu în cele din urmă, la înfăptuirea Unirii întregului neam la 1 decembrie 1918.

Și asta cu atît mai mult cu cît în spirit evanghelic vorbind, pentru Domnitorul Alexandru Ioan Cuza nu existase ogor al vieții publice în care să nu fi aruncat sămînța modernizării, doar că roadele acestei înnoiri nu aveau să fie însutite la vremea lui conform parabolei, ci – așa cum spunea marele nostru istoric Florin Constantiniu – roadele lui Cuza aveau să fie culese mai tîrziu de cei ce-i vor urma (Constatiniu, 2011: 230).

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin rostul și apariția lui e un fenomen unic în istoria țării.

Oricine este menit să analizeze zbuciumul vieții lui interioare, sacrificiul dus pînă la martiraj pentru binele și propășirea nației lui, rămîne de multe ori fără răspuns în fața ivirii prin pronie divină a acestei personalități singulare în istoria românilor.

A întîmpinat obstacole pretutindeni, creîndu-și multe dușmănii, aratîndu-și dușmanii și demascîndu-le adevarata lor față, ca sursă principală a nenorocirilor poporului.

[5] Vezi https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Ortodox%C4%83_Rom%C3%A2n%C4%83.

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Alexandru Ioan Cuza s-a impus, ca și strămoșii săi, prin adevăr, virtute și sacrificiu, trăgîndu-și seva din rădăcinile adînci ale neamului din care a fost zămislit.

Prin căsătoria strămoșului său, Miron Cuza, cu nepoata cronicarului Miron Costin, Ilinca, genealogia familiei Cuza avea să fie și mai mult înnobilată cu ramurile familiilor movileștilor, basarabilor, mușatinilor lui Ștefan cel Mare și Sfînt și, nu în cele din urmă, cu ale lui Alexandru cel Bun și Bogdan I, întemeietorul Moldovei străbune.

Țara a fost totul pentru dînsul, țara pe care a întemeiat-o, țara pe care a știut să o reprezinte cu demnitate și pe care a putut să o părăsească fără de blestem.

Astfel de viteji nu se formează prin niciun exemplu și nicio lectură: ei se nasc.

Nu ne rămîne decît să sperăm că imensul capital genial cheltuit de Prințul iubit al Unirii noastre, Alexandru Ioan Cuza, nu a fost risipit în zadar.

Toate aceste înnoiri pot da conținut modului de cum trebuie înțelese și interpretate reformele bisericești din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza – ce au condus în cele din urmă la recunoașterea Autocefaliei și obținerea independenței Bisericii Ortodoxe Române.

Surse online

https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Ortodox%C4%83_Rom%C3%A2n%C4%83
http://www.revistaortodoxa.ro/.

Bibliografie

Andronic, Mugur. 2002. *Contribuții cultural-ortodoxe medievale la formarea conștiintei unității naționale la români*, Bucovina-Suceava: Editura Societatea Culturală „Ștefan cel Mare”

Barbu, Daniel. 2001. *Bizanț contra Bizanț*, București: Editura Nemira

„Buletinul ședintelor adunarei ad-hoc a Moldovei”, No. 24 din 24 Dec. 1857

Cazimir, Ștefan. 2006. *Alfabetul de tranziție*, București: Editura Cartea Românească

Codrescu, Theodor. 1871. *Uricariul cuprindzetoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XVIII și XIX*, în „Tipografia uciumului Român”, vol. I, Ediția a II-a, Iași

Constantiniu, Florin. 1974. *Aspecte ale mentalului colectiv sătesc în societatea medievală românească*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, VII

Constantiniu, Florin. 2011. *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, București: Editura Univers Enciclopedic Gold

Corduneanu, Ionut-Gabriel (Pr.). 2015. *Averea Bisericii, Domnia lui Alexandru Ioan Cuza și reglementarea legală a primelor forme moderne de sprijinire instituționalizată a Bisericii de către Stat*, în „Revista Ortodoxă On-line a Mitropoliei Olteniei”

Gherasim, P.S. Episcopul Râmnicului , „Sfânta Mănăstire Frasinei-Ctitoria Sfântului Calinic”, 2009

Istrati, Nicolae. 1844. *Limba și portul*, în „Albina Românească”, nr. 21

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)

Kogălniceanu, Mihail. 1837. *Histoire de la Valachie, de la Moldovie et des valaques transdanubiens*, Preface p XIII, tomul I, Berlin
Kogălniceanu, Pseudo-Enache. 1987. *Letopiseţul Ţării Moldovii*, Ediție de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București: Editura Minerva
Oțetea, Andrei. 1971. *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București: Editura Științifiică
Urechia, V.A. 1897. *Istoria românilor*, vol. I, București
Vasilescu, Gheorghe, Ignatie Monahul. 2007. *Românii și Muntele Athos*, vol. II, București: Editura Lucman
Xenopol, A. D. 1913. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. I, București: Editura "Librăriei Școalelor" C. Sfetea
Xenopol, A. D. 1925. *Domnia lui Cuza-Vodă 1859-1866*, Ediția a III-a, vol. XIII, București: Editura Cartea Românească

BDD-A28342 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 15:28:28 UTC)